

Araştırma Makalesi • Research Article

1365 İSKENDERİYE BASKINI

1365 Alexandria Raid

Songül Akyurt

ORCID: 0000-0002-2063-0654 / Doktora Öğrencisi/İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Anabilim Dalı

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 09 Kasım 2021

Kabul tarihi: 18 Kasım 2021

Anahtar Kelimeler: Mısır, Memlûk Türk Devleti, Sultan Şaban, Haçlılar, İskenderiye Baskını.

ÖZ

Mısır, Suriye, Hicaz ve Güneydoğu Anadolu'da hüküm süren Memlûk Türk Devleti tıpkı selefi Eyyûbîler gibi Haçlıların izlerini Müslüman topraklardan silmek amacıyla onlara karşı cihatı kendilerine vazife bildi. 1291 yılında Akkâ'yı Haçlılardan geri alarak yeniden İslâm hâkimiyetine katan Sultan el-Eşref Halil, aynı hızla Saydâ ve Beyrut'u da ele geçirdi. 1291 yılında Akkâ'nın Memlûkler tarafından ele geçirilmesi Haçlıların Memlûk topraklarındaki ticari faaliyetlerini sekteye uğrattı. Haçlılar hem kaybettikleri toprakları geri almak hem de Memlûk Türk Devleti'nden intikam almak amacıyla İskenderiye Baskını'nı gerçekleştirdiler. Bu çalışmada, henüz on yaşında iken tahta oturtulmuş Sultan el-Melik el-Eşref Şaban döneminde Memlûklerden intikam almak amacıyla gerçekleştirilmiş olan İskenderiye Baskını'ndan ve bu saldırının Memlûk Türk Devleti'ne uzun soluklu etkilerinden bahsedilecektir.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 09 November 2021

Accepted: 18 November 2021

Keywords: Egypt, Mamluk Turkish State, Sultan Shaban, Crusaders, Alexandria Raid.

ABSTRACT

The Mamluk Turkish State, which ruled in Egypt, Syria, Hejaz and in South eastern Anatolia, just like its predecessor Ayyubids, took the jihad against the Crusaders in order to erase the traces of them from the Muslim lands. Sultan el-Ashraf Halil, who took Akkâ back from the Crusaders in 1291, also captured Saydâ and Beirut with the same speed. The capture of Akkâ by the Mamluks in 1291 disrupted the Crusaders' commercial activities in the Mamluk lands. The Crusaders raided Alexandria in order to reclaim their lost lands and to take revenge on the Mamluk Turkish State. This study, will focus on the Alexandria raid, which was carried out in order to take revenge on the Mamluks during the reign of Sultan al-Malik al-Ashraf Shaban, who was enthroned at the age of ten, and the long-lasting effects of this attack on the Mamluk Turkish State.

Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: songul-akyurt@hotmail.com.

GİRİŞ

Hıristiyanların inancına göre, Kudüs'te bulunan Kiyâmet Kilisesi'nde Hz. İsa'nın mezarı bulunmakta ve bu sebeple Kudüs oldukça kutsal sayılmaktaydı. 638'de Müslümanlar tarafından fethedilen ve beş asır boyunca Müslümanların hâkimiyeti altında kalan Kudüs, bu süre zarfında hac vazifesini ifa etmek isteyen Hıristiyanların ziyaretine açık bırakılmıştır (Demirkent, 1996: 525). Kudüs'te Hz. İsa'nın mezarının bulunması Haçlı Seferleri'nin sözde sebebini teşkil etse de bu sebep buz dağının sadece görünen kısmını teşkil etmektedir. Avrupa'nın IX. yüzyılda içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar Doğu'ya yapılan bu seferlerin asıl nedenini oluşturmaktadır (Demirkent, 1996: 525; Demirkent, 1994: 66-67). Bizans'ın Anadolu'daki Türk ilerleyişini durduramaması ve Türklerin 1071 Malazgirt Savaşı ile Bizans'ı yenerek Anadolu'ya kalıcı olarak yerleşmeye başlamaları Bizans'ı Avrupa'dan yardım istemeye mecbur etti. Zaten Doğu'nun zenginliklerine kavuşmak için sefer düzenlemeye kararlı olan Avrupa "Kutsal toprakları kurtarma" parolası ile harekete geçti (Ostrogorsky, 1986: 334-335; Runciman, I, 1986: 48-49; Demirkent, 1996: 525; Demirkent, 1994: 67-69; Ayönü, 2014: 91-92; Dikici, 2013: 343-344).

Papa II. Urbanus (1088-1099), 27 Kasım 1095'te topladığı Clermont Konsili'nde halktan ve din adamlarından oluşan büyük bir kalabalığa hitap ederek onları Haçlı Seferi'ne katılmaya çağırdı. Papa'nın bu çağrısı bir anda Avrupa'da geniş kitlelere ulaştı (Demirkent, 1996: 525; Demirkent, 1994: 66-67). 1096-1099 yılları arasında düzenlenen I. Haçlı Seferi sonucunda Haçlılar, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un yardımıyla 18 Haziran 1097'de I. Kılıçarslan'ı (1092-1107) mağlup ederek İznik'i ele geçirdiler. Eskişehir yakınlarındaki Dorylaion yönünde ilerlemeye başlayan Haçlılar, 1 Temmuz 1097'de I. Kılıçarslan komutasındaki Selçuklu ordusunu burada mağlup ettiler (Ostrogorsky, 1986: 337-339; Runciman, I, 1986: 100-101; Demirkent, 1996: 528; Komnena, 1996: 330-336; Holt, 1999: 21; Kanat-Burçak, 2015: 64-82). 1098'de Urfa'ya ulaşan Haçlılar burada Boudouin de Boulogne önderliğinde ilk Haçlı devletini kurdular. 3 Haziran 1098'de Antakya'yı da ele geçiren Haçlıların son saldırısı Fâtımîler'in elinde bulunan Kudüs'e oldu. 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ü de ele geçiren Haçlılar burada bir krallık kurdular (Ostrogorsky, 1986: 337-339; Runciman, I, 1986: 158-159; Demirkent, 1996: 529-530; Komnena, 1996: 336-345; Holt, 1999: 21-23; Dikici, 2013: 345-348; Cahen, 1979: 98-103).

Urfa, Haçlılar tarafından ele geçirilmesinden yaklaşık 46 yıl sonra 24 Aralık 1144'te İmâmeddin Zengî (1127-1146) tarafından Haçlılardan tekrar geri alındı (Şeşen, 2013: 23; Altan, 2003: 10; Holt, 1999: 42-45). Urfa Haçlı Kontluğu'na son verilerek Urfa'nın Müslümanlar tarafından fethi, Haçlılara büyük darbe vurduğu gibi aynı zamanda Avrupa'da da büyük yankılar uyandırarak II. Haçlı Seferi'ne (1147-1148) neden oldu. Alman Kralı III. Konrad'ın öncülüğünde gelen ilk Haçlı kafilesini Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud tarafından yenilgiye uğratıldı. Gelişmelerden haberdar olan Fransa Kralı VII. Louis ise yönünü Suriye sahillerine çevirdi. 24-28 Temmuz'da Dimaşk sahillerine ulaşan Haçlılar şehri kuşattılar. Nureddin Zengî karşısında tutunamayan Haçlılar, Dimaşk'ı ele geçiremeyince 1154'te Fâtımîlere ait son liman şehri olan Askalân'ı ele geçirdiler. Nureddin Zengî ise tamamen Dimaşk'a hâkim oldu (Şeşen, 2013: 24-25; Runciman, II, 1992: 194-195; Holt, 1999: 47-53).

Eyyûbî Devleti'nin en güçlü sultanlarından biri olan Selâhaddîn Eyyûbî (1171-1193), 3 Temmuz 1187 'de Hittîn zaferi ile Kudüs'ü Haçlılardan geri aldı. Hıristiyanlar için dinî açıdan son derece önem taşıyan Kudüs'ün elden çıkması Avrupa'da Müslüman dünyasına karşı gerçekleştirilen III. Haçlı Seferi'ne (1189-1192) neden oldu (Şeşen, 2013: 121-122; Runciman, II, 1992: 383-384; Holt, 1999: 54-60; Demirkent, 1996: 536-537; Kuşçu, 2013: 105-110). Avrupa'nın en büyük üç hükümdarı Alman İmparatoru Frederick Barbarossa, Fransa Kralı Philippe Aguste, İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard sefere katıldı. Kudüs'e kara ve deniz yoluyla saldıran Haçlılar sadece Sûr ve Yafa¹ arasındaki sahil

---

1 Doğu Akdeniz'in Filistin sahilinde bir liman şehridir. Bkz. Altan, 2013: 207-209.

yerlerini alabildiler (Şeşen, 2013: 121-122; Runciman, II, 1992: 383-384; Holt, 1999: 54-60; Demirkent, 1996: 536-537; Kuşçu, 2013: 105-110).

Papa III. Innocent (1198-1216), Kudüs'ü ele geçirme düşüncesinden vazgeçmemiş 1213'te tekrar bir Haçlı Seferi çağrısında bulunmuştu. Mısır'a düzenlenen V. Haçlı Seferi (1218-1221) sonucunda Haçlılar, 5 Kasım 1219'da Dimyât'ı ele geçirdiler. Şehre yerleşen Haçlılar bir yıl içinde burayı Mısır ile ticaretlerinin merkezi haline getirdiler (Runciman, III, 1992: 142-143; Demirkent, 1996: 539; Aktan 1999: 412). Haçlıların şehirde kaldığı bu süre zarfında Sultan el-Melik el-Kâmil (1218-1238) boş durmadı ve Haçlıları Mısır'dan çıkartmak için Eyyûbî donanmasını güçlendirdi. el-Melik el-Kâmil'in hazırlamış olduğu bu güçlü donanma karşısında zor durumda kalan Haçlılar, el-Melik el-Kâmil'e barış teklifinde bulundular. Yapılan anlaşmaya göre Haçlılar Dimyât'ı terk ederek imparatorun da onaylayacağı sekiz yıllık bir anlaşmayı kabul edecekti. Her iki tarafın esirleri de karşılıklı serbest bırakıldı. Yapılan bu anlaşma gereğince Haçlılar 8 Eylül 1221'de Mısır'dan ayrıldı ve böylelikle şehir tekrar Müslümanların eline geçti (Runciman, III, 1992: 147-148; Demirkent, 1996: 540). VI. Haçlı Seferi (1228-1229), Kudüs'ü tekrar Müslümanlardan geri almak amacıyla V. Haçlı Seferi'nden tam yedi yıl sonra başlatıldı. Kutsal Roma İmparatoru II. Fredrich Eyyûbî Sultanı el-Melik el-Kâmil ile diplomatik girişimlerden sonra uzlaştı ve 1229'da imzalan anlaşmayla Yafa, Kudüs ve Saydâ² başta olmak üzere çevredeki şehirler de Haçlılara bırakıldı (Demirkent: 1996: 540).

Hârizmşahların³, Sultan Necmeddin Eyyûb'un (1240-1249) yardımıyla 11 Temmuz 1244'te Kudüs'ü ele geçirmesi VII. Haçlı Seferi (1249-1250) neden oldu. Haçlılar Doğu'da uğradıkları yenilgi nedeniyle Papa IV. Innocent'ten (1243-1254) yardım istediler. Papa, Müslümanlar üzerine düzenlenecek yeni bir Haçlı seferine oldukça hevesli olan Fransa Kralı IX. Saint Louis'i destekledi (Runciman, III, 1992: 218--219; Demirkent, 1996: 541; Aktan 1999: 412). IX. Saint Louis komutasındaki Haçlı ordusu 5 Haziran 1249'da Dimyât'ı tekrar ele geçirdi. Dimyât'ın ele geçirilmesinden kısa bir süre sonra oldukça hasta olan Necmeddin Eyyûb, 23 Kasım 1249'da vefat etti (Joinville, 2002: 88-89; Runciman, III, 1992:223-225; Demirkent, 1996: 541; Şeşen, 2007: 213-218; Aktan, 1996: 412). Babasının ölümünün ardında tahta geçen Turanşah, Haçlılarla savaşmak üzere hafif gemilerden oluşan bir donanma inşa ettirdi. Eyyûbîler Haçlılara saldırarak IX. Saint Louis de dâhil olmak üzere ordunun bütün komutanlarını da esir alarak Haçlıları yendiler. IX. Saint Louis, Dimyât'ı teslim etmeyi ve bir milyon Bizans altını ödemeyi kabul ederek ordusunu kurtarabilecekti ve yapılan anlaşma gereğince Haçlılar 6 Mayıs 1250'de Dimyât'ı terk ettiler (Joinville, 2002: 130-131; Şeşen, 2007: 224-226; Runciman, III, 1992:228-230; Demirkent, 1996: 541; Aktan, 1999: 444).

Eyyûbîlerden sonra aynı coğrafyada kurulan Memlûk Türk Devleti tıpkı selefi gibi Haçlıların izlerini Müslüman topraklardan silmek amacıyla harekete geçti. Suriye'de bulunan Haçlı kalıntılarını temizlemeye başlayan Memlûk Sultanı Baybars (1260-1277), 1268'de Antakya'yı Haçlıların elinden aldı (Şeşen, 2009: 123-124; Şeşen, 2013: 88; Ağır, 2004: 54; Aktan, 1999: 419-420; Özbek-Çıplak, 2017: 63). Kalâvun (1279-1290) selefinin politikasını devam ettirerek 1285'te Hospital Şövalyeleri'nin elinde bulunan Merkab Kalesi'ni ele geçirdikten dört sene sonra, 1289'da Trablus'u da fethetti (Şeşen, 2009: 123-124; Şeşen, 2013: 88; Ağır, 2004: 54; Aktan, 1999: 419-420; Özbek-Çıplak, 2017: 66). Kalâvun'dan sonra tahta geçen oğlu el-Eşref Halil (1290-1293) babasının kaldığı yerden devam ederek 1291'de Akkâ'yı⁴ fethetti. Sultan bu büyük başarısı karşısında hız kaybetmeyerek aynı yıl içerisinde Saydâ ve

---

2 Lübnan'da Akdeniz kıyısında bulunan tarihi bir şehirdir. Bkz. el-Hamevî, III, 1965: 437-438.

3 Hârizm ve İran'da 1097-1231 yılları arasında hüküm süren Türk-İslâm hânedanı. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Taneri, 1997: 228-231.

4 Filistin'in batı kıyısında bulunan tarihi bir şehirdir. Bkz. el-Hamevî, III, 1965: 705; Emecen, 1989: 265-267.

Beyrut'u da ele geçirdi (Aktan, 1999: 436). Akkâ'nın ve diğer sahil şehirlerinin Memlûkler tarafından alınması Haçlıların buradaki siyasi varlığını sona erdirdiği gibi aynı zamanda onların Doğu Akdeniz'deki ticari faaliyetlerini de sekteye uğrattı. Haçlıların Doğu Akdeniz'deki topraklarını bu şekilde kaybetmeleri Avrupa'da da oldukça yankı buldu.

İskenderiye Baskını

1291'de Akkâ'nın Memlûkler tarafından ele geçirilmesi Haçlıların Doğu Akdeniz'deki ticari faaliyetlerini sekteye uğrattı. Memlûk Devleti, ekonomisinin kaynağını Doğu ve Batı arasında yaptığı ticaretten sağlıyordu ('Âşûr, 1994: 137; Ağır, 2015: 106). Papa IV. Nikolas (1288-1292) öncelikle Memlûklerin buradaki ticaretini bitirmek adına Avrupalı tüccarların Mısır ve Suriye sahillerinde Memlûklerle ticaret yapmalarını yasaklayarak ekonomik ambargo uyguladı ('Âşûr, 1994: 137).⁵

Papa IV. Nikolas, her ne kadar Avrupalı tüccarların Memlûklerle ticaret yapmalarını yasaklasa da bazı Avrupalı devletler özellikle İtalyanlar Papa'nın bu emrine uymadılar ('Âşûr, 1994: 137). Bu taktiği işe yaramayan Papa, Akdeniz'deki donanmasını kuvvetlendirerek Memlûklerle ticaret yapan Avrupalı gemileri tek tek ele geçirmeye başladı. Ayrıca ele geçirdiği gemilerdeki ticari mallara ve eşyalara da el koydu. Amaçları Memlûklerin ticari faaliyetlerini kesintiye uğratmaktır ('Âşûr, 1994: 137; Ağır-Solak, 2013: 114-116).

Akdeniz'in doğusunda bulunan ve doğudaki en büyük Haçlı üssü olan Kıbrıs, İngiliz Kralı Richard tarafından Guy de Lusignan'ın (1192-1194) yönetimine bırakılmasıyla birlikte Kıbrıs'ta üç asır sürecek olan Lusignan ailesinin yönetimi başlamış oldu (Ayaz, 2016: 31). Bu Haçlı ailesi korsanlık faaliyetlerini destekleyerek Memlûklerin Mısır ve Suriye'deki gemilerine hücum ediyor, Avrupalı gemilerin Mısır ve Suriye sahillerine ulaşmasını engelliyordu ('Âşûr, 1994: 137; Steenbergen, 2009: 124; Fues, 2001: 51; Clot, 2005: 95)⁶. Bu nedenle Papa V. Urbanus'un (1362-1370), Memlûkler üzerine düzenleyeceği Haçlı seferine büyük destek veren Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan 1362-1365 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerine ve Papa'ya giderek onların desteğini aldı ('Âşûr, 1994: 137; Steenbergen, 2009: 124; Fues, 2001: 51; Clot, 2005: 95).

Bahsedilen bu sebeplerden farklı olarak İskenderiye Baskını'nın görgü tanığı olan müverrih Muhammed b. Kâsım en-Nuveyrî, Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan'ın İskenderiye'ye düzenlediği bu seferin yedi sebebi olduğunu belirterek sırasıyla bu sebepleri izah etmiştir:

I. Sultan en-Nâsır Muhammed zamanında Hıristiyan kâtiplerin divanlarda çalışmaları yasaklandı. Daha sonra ise onlara İslamiyet'e geçme şartıyla mesleklerine geri dönme hakkı tanındı. İslam dinini kabul etmeyenlere ise ceza olarak giydikleri elbiselerin kuyruk ve kol kısımları ile sarıklarının kısa olması emredildi. Ülkede yaşayan zimmi Hıristiyanlar gibi onları da eşeklerin üzerinde sokaklarda tek sıra hâlinde gezdirdiler. Yazar burada en-Nâsır Muhammed'in bunu yapmaktaki amacını bütün divanları Hıristiyanlardan temizleyerek sadece Müslümanların çalışmasını sağlamak olarak belirtmektedir (en-Nuveyrî, II, 1970: 92-95)⁷. Sultan, Hıristiyanlara uygulanan bu sistemin Yahudilere de uygulanmasını emretti. Yahudilerin de sarıkları kısa olacak; Hıristiyan kadınların taktıkları kemerler mavi, Yahudi kadınların taktıkları kemerler ise sarı olacaktı. Bu uygulama ile Hıristiyan ve Yahudilerin sokaklarda yürümeleri imkânsız hale geldi. Hatta durum oldukça çirkin bir hâl aldı ve alt sınıftan olan

5 Memlûklere uygulanan Haçlı ekonomik ambargosu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bahit, 2015: 125-138. Ayrıca Memlûk-Venedik ticari ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Pedani, 2002-2003: 133-146.

6 Memlûk-Kıbrıs ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Buharalı, 1995: 82-120.

7 Memlûk Devleti'nde gayrimüslimler dini kimliklerinden dolayı herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmayarak divânlarda aktif olarak çalışmışlardır. Ancak dış politikadaki gelişmeler, devletlerarası gerginlikler, ticarî ve askerî anlaşmaların bozulması, savaşlar ve gayrimüslimlerin makamlarını kötüye kullanmaları gibi sebeplerden dolayı devlet tarafından ülkedeki gayrimüslimlere müeyyideler uygulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Gani, 2020: 589-622.

avam zimmilere hakaret edip döverek onları bindikleri eşeklerden attılar (en-Nuveyrî, II, 1970: 96)⁸. Müslüman şehirlerde ticaret yapan ve zimmilere yapılan bu kötü muameleyi gören Frenk tüccarlar buldukları şehirleri terk ettiler. Ülkelerine geri döndükleri zaman zimmilere yapılan bu kötü muameleyi Avrupa ülkelerinde anlattılar (en-Nuveyrî, II, 1970: 96).

II. I. Pierre de Lusignan babasının ölümünden sonra Kıbrıs kralı olunca Sultan Kalâvun, Kıbrıs Kralı'nın Sûr⁹ şehrine giderek, burada bir sütun dikmesini emretti. Şehre sütun dikme bir gelenektir ve ancak bu sütun dikilirse Kıbrıs Kralı'nın hâkimiyeti meşru olacaktır (en-Nuveyrî, II, 1970: 97). Fakat Kıbrıs Kralı, Sultan Kalâvun'un bu emrini umursamadı. Bunun üzerine Kalâvun, Kıbrıs Kralı'nın Sûr şehrine girmesini yasakladı (en-Nuveyrî, II, 1970: 97).

III. 1354 (h.775) yılında Frenklere ait bir grup savaş gemisi İskenderiye'ye geldi. Limanda karışıklık çıkararak karşılıklarına ne çıkarsa ele geçirdiler. Daha sonra İskenderiye'nin doğu ve batı limanlarında dolaşmaya başlayan bu Frenk gemileri İskenderiye'nin batı limanından gelen Müslüman tüccarlara ait gemilere saldırdılar (en-Nuveyrî, II, 1970: 97-98). Tüccarların, bu saldırıya oklarla karşılık vermeleri sonucunda başarılı olamayan Frenkler, gemileri ile birlikte Bahr el-Silsile'de sıkışıp kaldılar. Frenkler gemilerinin içinde yiyecek ve içecek sıkıntısı çekmeye başlayınca Müslüman tüccarlardan yardım istediler. Müslüman tüccarların yardımını alan Frenkler kısa bir süre sonra tekrar Müslüman tüccarların gemilerine saldırdılar ve gemilerdeki bütün ticari malları da ele geçirdiler. Kıbrıs Kralı ise bu haberden oldukça memnun oldu ve İskenderiye'yi ele geçirmek için hazırlıklara başladı (en-Nuveyrî, II, 1970: 98-101).

IV. Frenklere ait bir gemi Reşîd¹⁰ kıyısında bulunan bir adaya saldırdı. Burada bulunan Müslümanlardan kadın erkek yirmi beş kişiyi esir olarak aldılar. Bu olay da Kıbrıs Kralı'nı oldukça memnun etti ve sefer için cesaretlenmesine neden oldu (en-Nuveyrî, II, 1970: 103).

V. 16 Eylül 1354 tarihinde Bukîr Limanı'na¹¹ Frenklere ait üç gemi geldi. Burada bulunan bostanların arasında ele geçirdikleri kadın erkek, çoluk çocuk, atmış altı kişiyi esir aldılar. Buradan da esirlerle birlikte Saydâ'ya gittiler. Müslümanlar ise Frenklere fidye ödeyerek esirlerini geri aldılar (en-Nuveyrî, II, 1970: 106-107).

VI. Frenklere ait altı gemi bir gece vakti Bukîr Limanı'na yanaştı. Karada onların yön bulmalarına yardımcı olacak casuslar ellerinde meşaleler ile beklemekteydiler. Fakat o gece limanda avlanan balıkçılar dağınık hâlde bulunan bu Frenk gemilerini fark ettiler. Frenkler fark edildiklerini anlayınca Bukîr'den Reşîd'e doğru demir aldılar. Bukîr'den ayrılmadan önce buradaki kalelere de zarar vermeyi ihmal etmeyen Frenkler, üç gemi ile Reşîd Limanı'na demir attılar (en-Nuveyrî, II, 1970: 107-109). Burada Müslümanlar ellerinde silahlarla Frenkleri hazır bir şekilde bekliyorlardı. Frenkler Müslümanlarla giriştikleri mücadele sonucunda yenilerek gemilerine doğru kaçmaya başladılar. Fakat tam da bu esnada Ahmed adındaki biri, kaçan Frenklerin önüne geçerek gemilerinin iplerini kesti. Bunun üzerine Frenkler denize atlayarak gemilerine doğru yüzmeye başladılar. Korkup panik hâlinde olmaları ve girdikleri zırhların ağırlığı nedeniyle de boğularak öldüler (en-Nuveyrî, II, 1970: 107-109).

VII. İskenderiye'de bulunan Venedikli tüccarın halk tarafından öldürülmesi (en-Nuveyrî, II, 1970: 109).

⁸ Benzer bir uygulama en-Nâsır Muhammed'in oğlu Sultan Selâhaddîn Sâlih'in saltanatı döneminde de görülmüştür. Bkz. Zengin, 2019: 327-328.

⁹ Lübnan'ın Akdeniz kıyısında bulunan tarihi bir şehirdir. Bkz. el-Hamevî, III, 1965: 433.

¹⁰ Akdeniz sahilinde İskenderiye yakınlarında bir sahil kentidir. Bkz. el-Hamevî, II, 1965: 781.

¹¹ İskenderiye'nin doğusunda bulunmaktadır. Bkz. en-Nuveyrî, II, 1970: 106.

Müellif bütün bu sebeplerden dolayı Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan'nın bütün Avrupa ülkelerini gezerek Papa V. Urbanus'dan yardım talebinde bulunduğunu ve yardım topladıktan sonra büyük bir orduyla İskenderiye'ye geldiğini belirtmektedir.

Papa V. Urbanus'dan ve Avrupalı devletlerden asker, silah ve para yardımı alan Kıbrıs Kralı ayrıca Rodos Şövalyeleri'nin de desteğini aldı. Mısır'a gönderdiği casuslardan tahta henüz on yaşında bir çocuk sultanın geçtiğini ve İskenderiye valisi Halil b. 'Arrâm'ın¹² hacca gittiğini ve yerine hacdan dönüşüne kadar Emir Cangara'yı bıraktığını öğrenen Kıbrıs Kralı saldırıyı İskenderiye'ye yapmaya karar verdi (İbn Kadı Şuhbe, II, 1994: 271; 'Âşûr, 1994: 137-138; Fuess, 2001: 51-52). Saldırı için bütün hazırlıkları tamamlayan Kıbrıs Kralı ve Haçlılar, Rodos Adası'nda toplandılar. Haçlılar burada Memlûklere en ağır darbeyi nasıl indirecekleri hakkında istişare ettiler. Haçlılardan biri saldırı için en uygun zamanın cuma günü Müslümanların cuma namazını kılmaya gittikleri vakit olduğu dile getirdi. Çünkü bu vakitte şehir namaz dolayısıyla boş olacaktı (İbn Kadı Şuhbe, II, 1994: 271; 'Âşûr, 1994: 137-138; Fuess, 2001: 51-52). Kıbrıs Kralı'nın saldırı tarihi olarak 8 Ekim 1365'i seçmesinin diğer bir nedeni ise 9 Ekim'de Nil'in su seviyesinin taşacak olmasıydı. Bu taşma vesilesiyle Memlûk ordusu İskenderiye'ye yardıma gelemeyecekti (en-Nuveyrî, II, 1970: 134). İskenderiye'ye yapılacak saldırı şaiyaları üzerine Vali Halil b. 'Arrâm İskenderiye'nin kapılarında biri olan Bâb el-Ahdar yakınındaki kısa olan surları yükseltti. Hiç vakit kaybetmeden de bu haberi Sultan ve Atâbek el-Asâkir Yelboğa el-Ömerî'ye iletmesine rağmen devlet yetkilileri ne bu haberle ne de İskenderiye halkının durumu ile ilgilenmedi (en-Nuveyrî, II, 1970: 111; el-Makrîzî, III/I, 1975: 105; Aktan, 1999: 443).

7 Ekim 1365 Çarşamba günü İskenderiye'nin doğu ve batı limanlarında Frenklere ait gemiler görüldü. İskenderiye halkı bu gemileri Venedikli tüccarların gemileri zannederek onlarla alışveriş yapmak üzere bu gemileri beklediler (en-Nuveyrî, II, 1970: 137-138). Fakat gemiler limana yaklaşmayınca insanlar bu durumdan oldukça tedirgin oldular. Perşembe sabahı ise Frenk gemileri çoğalarak limana doğru yaklaşmaya başladı. Gemilerin üzerindeki devâsâ büyüklükteki kuleleri gören İskenderiye halkı şehrin surlarına çıkarak surları fenerlerle aydınlattılar. Düşman ise bulunduğu yerden hareket etmedi (en-Nuveyrî, II, 1970: 137-138).

Limanda bulunan Frenk gemileri Müslümanları tedirgin etmiş olsa da halkın büyük çoğunluğu bu gemilerden korkmayarak günlük hayatlarına devam ediyorlardı. Sahilde avam ve harâfiş 13 Hıristiyan din adamlarına ve Kıbrıs Kralı'na lanetler okuyarak küfrediyorlardı. en-Nuveyrî'nin deyiimiyle Kıbrıs Kralı kendisine edilen bütün hakaretleri duymuş fakat yanındaki askerleri ile birlikte bu duruma son derece sessiz kalmışlardır (en-Nuveyrî, II, 1970: 141). Kıbrıs Kralı perşembe gecesi Müslüman asker kılığında casuslarını bu kalabalığın arasına gönderdi. Bu casuslar halk arasında gezerek buradaki satıcılardan yiyecek almayı da ihmal etmediler. Kıbrıs Kralı'nın huzuruna çıkan casuslar, şehirde savaşacak kimsenin olmadığını, İskenderiye halkının alışveriş yaparak yiyecek içtiklerini ve bazılarının ise sahilde kazdıkları kumlarda uydukları malumatını verdiler (en-Nuveyrî, II, 1970: 141-142).

Saldırının yapılacağı cuma sabahı tehlike fark edilmiş olacak ki Buhayre Bedevileri'nden (Araplardan) bir grup şehir halkına yardıma geldiler (en-Nuveyrî, II, 1970: 145; el-Makrîzî, III/I, 1975: 105; İbn Şâhin, I/I, 2002: 374). Şehirde bulunan Mağribli savaşçılardan biri olan 'Abdullâh et-Tâcir, Emir Cangara'nın yanına giderek düşmanın oldukça güçlü olduğunu; İskenderiye halkının surların dışında savunmasız hâlde bulunduğunu, halk için en doğrusunun surların içene girmeleri ve surların üstünde yardım gelene kadar savaşmaları gerektiğini dile getirdi (en-Nuveyrî, II, 1970: 142-144). Bu konuşma gerçekleşirken şehirde bulunan ribât sahiplerinden biri de 'Abdullâh et-Tâcir'e dönerek halkın şehrin

12en-Nuveyrî diğer müelliflerden farklı olarak limanın valisinin Emir Zeyneddîn b. Halid olduğunu belirtmektedir. Bkz. en-Nuveyrî, II, 1970: 111.

13 Memlûk toplumunda genellikle dilencilik yaparak geçimlerini sağlayan aşağı sınıf halka verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Brinner, 1963: 190-215; es-Seyyid, 1997: 165-167.

içine birdenbire alınmasının ribâtlarını tehlikeye sokacağını ve Frenklerin de herhangi bir tehlike arz etmediklerini dile getirdi (en-Nuveyrî, II, 1970: 142-144). Emir Cangara oldukça yanlış bir karar vererek ribât sakinlerinin sözünü dinledi ve insanları şehrin surlarının içine almadı (en-Nuveyrî, II, 1970: 145).

Frenkler, 8 Ekim 1365'te cuma günü, Müslümanlar cuma namazını kıldıkları esnada İskenderiye'ye saldırdılar. İskenderiye önlerine gelen düşman donanmasının sayısı yetmişti (en-Nuveyrî, II, 1970: 230; İbn Tağrıberdî, XI, 1992: 24; İbn İyâs, I/II, 1983: 21; İbn Şâhin, I/I, 2002: 374; İbn Kadı Şuhbe, II, 1994: 270). İbn İyâs ve İbn Tağrıberdî donanmanın yanında Frenk ordusunda otuz binden fazla asker de bulunduğunu belirtmektedirler (İbn İyâs, I/II, 1983: 21; İbn Tağrıberdî, XI, 1992: 24). Fakat Orta çağ Arap kaynaklarında düşman donanmasının sayısı ile ilgili farklı bilgiler mevcuttur. el-Makrîzî düşman donanmasının sayısının yetmiş ila seksen arasında olduğu ifade etmektedir (el-Makrîzî, III/I, 1975: 105). İbn Kadı Şuhbe ise Kıbrıs Kralı ile birlikte sayı vermeden yalnız şevanîden oluşan pek çok geminin İskenderiye'ye geldiği belirtmektedir (İbn Kadı Şuhbe, II, 1994: 270). Düşman donanması gurâbtan¹⁵ oluşan yirmi dördü Venedik, ikisi Ceneviz, onu Rodos, ikisi Fransız ve geri kalanları Kıbrıslılara ait olan gemilerdi (el-Makrîzî, III/I, 1975: 107; İbn İyâs, I/II, 1983: 23). Müellif en-Nuveyrî farklı olarak düşman donanmasının on dördü Venedik, onu Rodos, ikisi Ceneviz, beşi Fransız ve geri kalan gemilerin de Kıbrıslılara ait olduğu belirtmektedir (en-Nuveyrî, II, 1970: 230).

Surların dışında bulunan yemek satıcıları Frenkleri demirden giysiler, zirhlar ve kalkanlar içinde başlarındaki parlak miğferleri ve ellerindeki keskin kılıçlarıyla görünce korkudan eşyalarını bırakarak yalın ayak kaçıma başladılar (en-Nuveyrî, II, 1970: 147; el-Makrîzî, III/I, 1975: 106; İbn Şâhin, 2002: 374; Steenbergen, 2009: 126; Gani, 2012: 140). Bu kaçışma esnasında satıcılardan çoğu Frenklerin kılıç darbeleriyle ya da İskenderiye'nin kapılarından biri olan Bâb er-Reşîd'den geçerken izdihâm sonucunda ayaklar altında ezilerek öldü, bazıları ise Frenklerin kılıçlarından kurtularak kaçımayı başardı. Frenkler şehirde bulunan bedevilerin de kaçımasıyla rahatlıkla içeri girdiler (en-Nuveyrî, II, 1970: 147; el-Makrîzî, III/I, 1975: 106; İbn Şâhin, 2002: 374; Steenbergen, 2009: 126; Gani, 2012: 140). en-Nuveyrî'nin tabiriyle İskenderiye halkı bu ani baskın karşısında hiçbir şey yapamamış, insanlar havada uçan insan ve at kafalarını görünce adeta korkudan akli dengelerini yitirmeye başlamışlardı (en-Nuveyrî, II, 1970: 148).

Bu kaçışma anında Müslümanlardan bir grup şehirde bulunan bahsi geçen ribâtı korumak için gönüllü kaldı. Frenkler ribâtın etrafını sarınca, Müslümanlar Frenklere ok atarak karşılık verdiler. Müslümanların cephanelerinin bitmesi üzerine Frenkler ribâtın pencerelerini kırarak içeri girdiler ve buradaki bütün Müslümanları kılıçtan geçirdiler (en-Nuveyrî, II, 1970: 150-151).

Frenkler İskenderiye'de ilerleyerek şehrin bir diğer kapısı olan Bâb ed-Divan'a yöneldiler ve bu kapıyı yaktılar. Burada duvarlara merdiven dayayarak surların üzerine çıktılar. Surların üzerindeki Frenkleri gören Müslümanlar kaçışmaya başladılar. Bu kaçışma esnasında Frenkler karşısına çıkan bütün Müslümanları kılıçtan geçirdiler. Ancak Bâb el-Birr'den kaçanlar Frenklerden kurtulabildi (en-Nuveyrî, II, 1970: 157). en-Nuveyrî baskın esnasında yapılan bir hainliği gözler önüne sermektedir. Şehirde divan kâtibi olarak görev yapan Şemseddin b. Gurâb, Kıbrıs Kralı ile iş birliği içindeydi. Baskından önce Kıbrıs Kralı şehre gelerek onunla görüştü. Kral onun rehberliğinde şehirde dolaşarak şehir ve içindekileri gözlemlledi. Bu iş birliği neticesinde Şemseddin b. Gurâb, Bâb ed-Divan kapısını kapatarak halkın şehrin içine girmesine engel oldu. Kapı korunmasız kaldığı için Frenkler de rahatlıkla

14 en-Nuveyrî'den farklı olarak Ortaçağ Arap kaynaklarında Frenklerin İskenderiye baskını ile ilgili farklı tarihler verilmektedir. Bkz. el-Makrîzî, III/I: 105; İbn Tağrıberdî, XI, 1992: 24; İbn İyâs, I/II, 1983: 21; İbn Şâhin, I/I, 2002: 373; İbn Kesîr, XVIII, 1998: 704; İbn Habîb, 1986: 766; İbn Dokmâk, Tarih belirtilmemiş: 411.

15 Özel olarak asker taşımak amacıyla yapılan gemilerdir. Hem yelken hem de kürekle hareket ettirilebilirdi. Bkz. Gani, 2012: 51.

şehre girdiler. Halil b. 'Arrâm, Şemseddin b. Gurâb'ın bu yaptıkları öğrendikten sonra Gurâb'ı ortadan ikiye ayırarak cesedini de Bâb er-Reşîd kapısında astırmıştır (en-Nuveyrî, II, 1970: 157).

Şehrin cephaneliğine ulaşan Frenkler bütün cephanelikleri de ateşe verdiler. Frenkler, şehrin bir diğer kapısı Bâb es-Sedre'ye gelerek kapının üzerine haçlarını astılar. Zaten şehir halkı Frenklerin Bâb er-Reşîd kapısını yakmaları sonucunda kaçmışlar ve onlara şehri açık bir şekilde teslim etmişlerdi (el-Makrîzî, III/I, 1975: 106; İbn Şâhin, I/I, 2002: 374; Aktan, 1999: 444). Frenklerin şehri ele geçirdiğini gören Emir Cangara aldığı kararın neticesinden oldukça pişman oldu. Emir Cangara surların dışında İskenderiye'nin batısında Sultan Şaban'ın sarayının yakınlarında bulunan Matrûk bölgesine gitti (en-Nuveyrî, II, 1970: 155). İskenderiye'nin Bâb el-Havza kapısından girerek Beytu'l-Mâl'da bulunan parayı ve hapisnede tutulan Frenk tüccarlarından elli kişiyi yanına alarak halk ile birlikte Demenhûr'a doğru gitti (en-Nuveyrî, II, 1970: 155; el-Makrîzî, III/I, 1975: 106; İbn Şâhin, I/I, 2002: 374; Steenbergen, 2009: 126-130; Aktan, 1999: 444).

Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan da aynı gün at üstünde İskenderiye'ye girdi ve Frenkler şehirde taşınır taşınmaz ne varsa her şeyi ele geçirdikten sonra şehri yağmalamaya başladılar. Pek çok dükkânı yakıp İskenderiye'nin artık Hıristiyanlara ait bir şehir olduğunu duyurdular. İskenderiye'nin Hıristiyanlar tarafından ele geçirilmesi limandaki yerli Hıristiyanlar tarafından sevinçle karşılandı. Limandaki Hıristiyanlar bir araya gelerek Müslüman zenginlerin evlerini Frenklere gösterdiler. Frenkler bu evlere baskın düzenleyerek ne varsa ele geçirdiler (el-Makrîzî, III/I, 1975: 106; İbn İyâs, I/II, 1983: 23; İbn Şâhin, I/I, 2002: 374; İbn Kesîr, XVIII, 1998: 705; İbn Kadî Şuhbe, II, 1994: 271; Aktan, 1999: 444).

Frenkler Katalanlara, Cenevizlilere ve Marsilyalılara ait olan fundukları (otelleri) de ateşe verdiler, kervansarayları soyduktan sonra dükkânlardaki bütün kandilleri kırdılar. Dükkânlara zarar verdikleri gibi dükkânların içinde bulunan bütün eşyaları ve ürünleri de kırıp döktüler. Dükkânlarda bulunan yağ, bal gibi ürünler sokaklarda oluk oluk akmaya başladı. Kuyumcuları da soyarak bütün mücevher ve paralarını aldılar. Mısır ve Suriye tüccarlarının ticaret yapmak amacıyla getirdikleri top halindeki kumaşları ele geçirdiler (en-Nuveyrî, II, 1970: 171). Evlerde bulunan paraları, mücevherleri, örtüleri, halıları, bakır eşyaları da ele geçiren Frenkler, ayrıca şehirde bulunan Bâb el-Bahr'ın 1. ve 2. kapılarını, Bâb el-Ahdar'ın da üç kapısını yaktılar. Şehrin doğu ve batı tersanelerinde bulunan Bâb el-Macânîk ve Bâb el-Halve kapılarını da yaktılar (en-Nuveyrî, II, 1970: 177). Frenkler karşısında hezimete uğrayan İskenderiye halkı, kendi gemilerini Frenklerin eline geçmesin diye delerek kullanılmaz hâle getirdiler. Frenkler de gemileri kullanılmaz hâle görünce ateşe verdiler. Frenkler ayrıca içinde değerli kumaşlar bulunan ve bu kumaşların işlendiği Dâr et-Tırâz'a yönelerek içindeki pahalı kumaşları aldıktan sonra burayı da ateşe verdiler (en-Nuveyrî, II, 1970: 177).

Olayların görgü tanıklarından olan ve kendisine Şeyh diye hitap edilen biri, tanık olduğu olayı şu şekilde anlatmıştır: “*Evimim üstünde bir yerde saklanarak Frenkleri izliyordum. Frenklerin yanlarında devamlı yanan bir madde ile dolaşarak şehirde önlerine ne gelirse ateşe verdiklerini gördüm*” (en-Nuveyrî, II, 1970: 177-178).

Fâtimî veziri Dargam tarafından yaptırılan Dargam Kalesi'ni de ateşe veren Frenklerin yaptığı öldürme, esir alma ve yakma faaliyetleri cuma sabahından, pazar sabahına kadar devam etti (en-Nuveyrî, II, 1970: 177-178; el-Makrîzî, III/I, 1975: 106; İbn İyâs, I/II, 1983: 23; İbn Şâhin, I/I, 2002: 374; İbn Kesîr, XVIII, 1998: 705; İbn Kadî Şuhbe, II, 2002: 271; Aktan, 1999: 444).

Frenkler İskenderiye'de sekiz gün kaldıktan sonra ele geçirdikleri Müslüman ve gayrimüslim kadın, erkek ve çocuklardan oluşan beş bin esir ve ganimetlerle gemilerine geri döndüler ve 15 Ekim'de

denize açılarak şehirden ayrıldılar (en-Nuveyrî, II, 1970: 178-179; el-Makrîzî, III/I, 1975: 106; İbn Şâhin, I/I, 2002: 374; İbn İyâs, I/II, 1983: 22-23).¹⁶

Müverrih en-Nuveyrî bütün bu olayların sonunda Hülagü'nün 1258 yılında Bağdat'a yaptığı katliama ayrıntılı bir şekilde değinmiş, Hülagü'nün hilafet merkezini ele geçirdikten sonra Halife'yi tekmeleyerek öldürttüğü, daha sonra şehre yönelerek burada karşısına çıkan herkesi kılıçtan geçirdikleri ve öldürdükleri insanların sayısının iki milyon olduğu; bu öldürülen insanların cesetlerinin sokaklarda büyük tepeler oluşturduğunu dile getirdikten sonra Hülagü'nün yaptığı bu saldırının İskenderiye'ye yapılandan daha kötü olduğu belirtmiş ve beterin de beteri olduğu göstererek okuyucuya biraz da teselli vermek amacıyla İskenderiye baskını ile bu olayı kıyaslamıştır (en-Nuveyrî, II, 1970: 223-224).

Frenkler baskını Ekim ayının 8'inci gününde gerçekleştirmelerine rağmen bu haber ancak üç gün sonra ayın 11'inci günü Kahire'ye ulaştı. İskenderiye'ye düzenlenen baskının haberi 'Abbâse'de¹⁷ avlanmak için bulunan Atâbek el-'Asâkîr Yelboğa el-Ömerî'ye ulaştığı zaman Sultan Siryâkûs'da¹⁸ bulunmaktaydı (el-Makrîzî, III/I, 1975: 104; İbn Tağrıberdî, XI, 1992: 25; İbn İyâs, I/II, 1983: 21; Aktan, 1999: 442; İbn Dokmâk, Tarih belirtilmemiş: 411; Gani, 2012: 138; Akkuş, 2015: 24).

Yelboğa el-Ömerî ise bu haberi, ilk önce Taybağa et-Tavîl'in 19 bir hilesi olduğunu düşündü fakat haberin doğruluğundan emin olur olmaz hemen bir saat içinde Nil'in batı yakasına geçti ve öncü birlikler gönderdi. Durumun vehameti anlaşılınca Kahire'de seferberlik ilan edilerek askerlerinden birini dahi göndermeyen herhangi bir emirin canının ve malının alınacağı duyuruldu (el-Makrîzî, III/I, 1975: 104; İbn İyâs, I/II, 1983: 22). Emirler bu çağrıdan sonra gruplar halinde gelmeye başladılar. Sultan Şaban ise askerleri ile birlikte Terrâne'ye gitti (el-Makrîzî, III/I, 1975: 104; İbn Şâhin, I/I, 2002: 373-374; İbn Dokmâk, Tarih belirtilmemiş: 411). Bu sırada Emir Kutluboğa el-Mansûrî, Emir Gökay ve Emir Halil b. Kavsun²⁰ İskenderiye halkını korumak için görevlendirilen öncü birliklerin başında İskenderiye'ye doğru yola çıktılar (el-Makrîzî, III/I, 1975: 105; İbn Şâhin, I/I, 2002: 374).

Yelboğa el-Ömerî ve yanındakiler İskenderiye şehrine geldikleri zaman şehrin yakılıp yıkılarak harap olduğunu, şehrin sokaklarında şişmiş, kararmış, kokmuş insan cesetlerini gördüler ve bu görüntü karşısında âdeta dehşete kapıldılar (en-Nuveyrî, II, 1970: 208-209; el-Makrîzî, III/I, 1975: 107; İbn Şâhin, I/I, 2002: 376). Çoktan İskenderiye'den ayrılan Haçlılar, neredeyse şehirde taş üstünde taş bırakmamışlardı. Tam da bu esnada Emir Cangara yaralı bir halde Yelboğa el-Ömerî'nin yanına geldi (en-Nuveyrî, II, 1970: 208-209). Yelboğa el-Ömerî oldukça hiddetlenerek insanları şehrin surlarının içine almadığı ve onlarla birlikte surların üzerinde savaşmadığı için onu aldığı bu yanlış karardan dolayı azarladı. Cangara ise ondan oldukça korkarak bu yenilginin Allah'ın isteği olduğunu ve eğer o isterse hiçbir şeyin değiştirilemeyeceğini dile getirerek kendini savundu (en-Nuveyrî, II, 1970: 208-209). Emir Kutluboğa el-Mansûrî yüz süvariye sahip olmasına rağmen şehri savunmak için yanında sadece yirmi

16 İbn Kesîr Frenklerin baskın neticesinde ele geçirdikleri esirlerin sayısının dört bin olduğunu ve gemilerde götürdükleri ganimetlerin arasında altın, ipek ve baharatın bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. İbn Kesîr, XVIII, 1998: 705; İbn Kadî Şuhbe ise Frenklerin İskenderiye'de beş gün kaldıklarını ve götürdükleri ganimetlerin arasında tatlılar, elbiseler ve binek hayvanlarının olduğu belirtmektedir. Bkz. İbn Kadî Şuhbe, II, 1994: 270.

17 Sâlihiyye ve Belbis arasında bulunan bir köydür. Sultanların av için tercih ettiği bir yer olması ile ünlüdür. Bkz. el-Makrîzî, I, Tarih belirtilmemiş: 232.

18 Mısır'da bulunan küçük yerleşim yerlerinden biridir. Bkz. el-Hamevî, III, 1965: 88.

19 Sultan Hasan dönemini büyük emirlerinden biriydi. Sultan Hasan, Tayboğa et-Tavîl ve Yelboğa el-Ömerî'yi 1356 yılında Tablhâne Emirliği'ne ve daha sonra bu ikiliyi Emir Sargatmış'ın yerine komutanlık görevine getirdi. Tayboğa et-Tavîl, Sultan Hasan'ın öldürülmesinden sonra Emir-î Silâh oldu. İbn Hacer, II, 1997: 139.

20 Kavsun, Altınordu tebaasından bir tüccar olup Sultan en-Nâsır Muhammed'in memlûkları arasına girmeyi başarmış ve onun ölümünden sonra etkin bir devlet adamı haline gelmiştir. Bu etkisi nedeniyle oğlu Halil uzun süre bürokratik kadrolarda yer alabilmiştir. Bkz. Zengin, 2018: 217-230.

süvari getirmiş, Yelboğa el-Ömerî bu duruma da kızmış fakat iş işten geçmişti. Bu durumu Sultan Şaban'a bildirdikten sonra Yelboğa el-Ömerî, Kal'atu'l-Cebel'e geri döndü (el-Makrîzî, III/I, 1975: 107; İbn Şâhin, I/I, 2002: 376). Yelboğa el-Ömerî, Halil b. 'Arrâm'ı İskenderiye nâibi olarak atadı, şehirde yanan, tahrip edilen, yıkılan yerlerin onarılmasını ve ölenlerin gömülmesini emretti (el-Makrîzî, III/I, 1975: 107; İbn İyâs, I/II, 1983: 23; İbn Şâhin, I/I, 2002: 374; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XVIII, 1998: 706). İskenderiye'den döndükten sonra Yelboğa el-Ömerî, şehri müdafaadaki başarısızlığı nedeniyle Emir Kutluboğa el-Mansûrî'yi tutuklatarak Suriye'ye sürgün etti. Kutluboğa el-Mansûrî'nin yerine Emir Argûn'u atadı (el-Makrîzî, III/I, 1975: 108).

Frenklerin saldırısına karşılık olarak Sultan Şaban ilk önce bir Hıristiyan Patriğini elçi olarak Müslüman esirlerin durumunu görüşmek üzere Kıbrıs'a gönderdi. Sultan Şaban Mısır, Halep ve Suriye'nin başka bölgelerinde bulunan bütün Frenklerin tutuklanmasını emretti. Yakalanan Frenkler hapsedildi ve hapsedildikleri süre zarfında onlara esir alınan Müslümanların durumları görüşülene kadar eziyet edildi. Mısır'da bulunan bütün manastırlar takip edilerek burada yaşayan Patrik ve Hıristiyanlardan mallarını getirmeleri istendi; getirmeyenler ise ağır bir şekilde cezalandırıldı (İbn İyâs, I/II, 1983: 25).

Müverrih el-Makrîzî, bu olayın İskenderiye'nin başına gelen olayların en kötüsü olduğunu vurgulamıştır. Bu olaydan dolayı şehrin durumu iyice bozulmuş, şehir halkı ekonomik sıkıntılar çekmiş ve ziraat ürünler yok olmuştur (el-Makrîzî, III/I, 1975: 108).

Frenklere Karşı Savaş Gemilerinin İnşası

Yelboğa el-Ömerî, hem İskenderiye Baskını'nın intikamını Frenklerden almak hem de muhtemel diğer saldırılara karşı koyabilmek amacıyla Memlûk deniz kuvvetlerini güçlendirmeye karar verdi. Bu amaçla özellikle Kıbrıs Kralı ile savaşmak için gemilerin yapılmasını emretti ve gemilerin yapımıyla bizzat kendisi ilgilendi. Gemilerin inşasına Arvâ'da (Cezîret el-Vustâ) başlandı (İbn Tagribirdî, XI, 1992: 25; İbn Kesîr, XVIII, 1998: 707; Ayaz, 2007: 90). Gemilerin yapımı için çok miktarda savaş aleti, demir ve kereste toplandı. Suriye'nin diğer bölgelerine ve Halep'e yazı gönderilerek eli testere tutan bütün marangozların gemilerin yapımı için gelmeleri emredildi. Bu çağrı üzerine gelen marangozlar Antakya şehri yakınlarında bulunan pek çok büyük çam ağaçlarına sahip olan Şuğlan Dağı'na gittiler. Burada bulunan ağaçları kesip kereste haline getirerek Mısır'a taşıdılar (İbn Tagribirdî, XI, 1992: 25; İbn Kesîr, XVIII, 1998: 707; Ayaz, 2007: 90).

Gemilerin yapımı için vezir Fahreddin Mâcid b. Kazvîne, Yelboğa el-Ömerî'nin üstadarı Emir 'Alaaddin Tayboğa el-'Alâî ve Bahaddin b. Mufessir görevlendirildi. Vezir bu iş için elinden geleni yaparak gece gündüz çalıştı (el-Makrîzî, III/I, 1975: 113; İbn İyâs, I/II, 1983: 27-28; İbn Tagribirdî, XI, 1992: 25). Sultan, Kahire ve Fustât'ta Frenklere karşı kim Allah yolunda savaşmak istiyorsa yanlarında denizciler ve nefit yağı ile gelerek Yelboğa el-Ömerî'nin huzuruna gitmelerini ilan etti. Bu çağrıya kulak verip gelen Mağribli denizcilerin adı defterlere yazılarak onlara maaş bağlandı. Frenklere karşı yapılacak sefer için gelenlere ayrıca para dağıtıldı (el-Makrîzî, III/I, 1975: 113; İbn İyâs, I/II, 1983: 28; İbn Şâhin, I/I, 2002: 378; Fuess, 2001: 52).

Tam bir sene sonra Kasım-Aralık 1367 (h.768) yılında savaş gemilerinin yapımı tamamlandı. Bu gemiler gurâb ve tarîdeden oluşmakla birlikte sayıları yüz parça idi (el-Makrîzî, III/I, 1975: 114; İbn İyâs, I/II, 1983: 44; Steenbergen, 2011:118). Yelboğa el-Ömerî Mağribliler, Türkmenler ve Sa'îdliler arasından topladığı savaşçıları bu gemilere yerleştirdi. Gemilerin başına reisler koyarak gemileri savaş aletleri ile donattı. Gemiler tam teçhizat donatıldıktan sonra Yelboğa el-Ömerî emirleri gemilere dağıttı (el-Makrîzî, III/I, 1975: 129; İbn İyâs, I/II, 1983: 44; İbn Şâhin, I/I, 2002: 378). Her emir kendine ayrılmış gemiyi teslim alarak onu kendi bayrağıyla süsledi. Davullar ve çalınan kösler (trampetler) eşliğinde her emir kendi memlûkleriyle savaş aletlerini kuşanmış bir şekilde gemisine bindi. Sultan, Yelboğa el-Ömerî, devlet ileri gelenleri ve ayanlar gemileri görmeye gittiler. Gemileri görmek için ayrıca şehrin her

yerinden insanlar da geldi (el-Makrîzî, III/I, 1975: 129; İbn İyâs, I/II, 1983: 44). Gemideki askerler savaş aletleri ile düşmanla karşılaşır gibi çalınan davullar ve köslerin eşliğinde savaş gösterisi yaptılar (el-Makrîzî, III/I, 1975: 129; İbn İyâs, I/II, 1983: 44; Steenbergen, 2011: 118). Gösteri tamamlandıktan sonra Sultan harrâkaya binerek Bûlâk et-Tekrûrî'ye gitti (el-Makrîzî, III/I, 1975: 130).

Yapılan bunca hazırlığa rağmen devlette baş gösteren bir isyan, Frenklere karşı yapılması planlanan seferin iptal edilmesine neden oldu. Atâbek el-Asâkîr Yelboğa el-Ömerî'nin, en az kendisi kadar güçlü olan rakiplerini bertaraf etmesi ve devlet yönetimini eline geçirmiş olmasının verdiği güçle, adeta bir sultan gibi hareket ettiği bilinmektedir (el-Makrîzî, III/I, 1975: 122; İbn İyâs, I/II, 1983: 40; İbn Şâhin, I/I, 2002: 385; İbn Kadî Şuhbe, II, 1994: 277; Akyurt, 2017: 16). Bu güç ile birlikte Yelboğa el-Ömerî, memlûklerine de oldukça sert davranırdı. Şöyle ki; Yelboğa el-Ömerî küçük bir sebepten dolayı memlûklerini çok ağır bir şekilde cezalandırırdı. Memlûklerinin bir kısmını kırbaçla döver ve bir kısmının da kulaklarını ve burunlarını keserdi (İbn Hacer, IV, 1997: 271; İbn İyâs, I/II, 1983: 40; Steenbergen, 2011: 122-124; Ayaz, 2007: 92). Yelboğa el-Ömerî'nin bu davranışından son derece rahatsız olan memlûkleri ustâdlarına karşı birleşerek isyan ettiler. Niyetleri Yelboğa el-Ömerî'yi öldürmekti. Olanlar karşısında son derece memnun olan ve Yelboğa el-Ömerî'nin tahakkümü altından kurtulmak isteyen Sultan, bu fırsatı iyi değerlendirerek kendisine bağlılık yemini eden Yelboğa el-Ömerî'nin memlûklerini destekledi; onları askeri bakımdan da güçlendirdi (el-Makrîzî, III/I, 1975: 132-133; İbn Şâhin, I/I, 2002: 391; Ayaz, 2007: 93; Steenbergen, 2011: 139-140; Akyurt, 2017: 18). Sultan Şaban'ın memlûklerine destek verdiği haberini alan Yelboğa el-Ömerî, Halife Mutevekkil'den Sultan Şaban yerine kardeşi Anûk'u sultan ilan etmesini istedi. Kasım/Aralık 1366 (h. 768) yılında sultan ilan edilen Anûk, devlet büyüklerinin, emirlerin, bürokratların önünde tahta oturtuldu (el-Makrîzî, III/I/1975: 133; İbn İyâs, I/II, 1983: 48; İbn Dokmâk, 416; Ayaz, 2002: 93; Akyurt, 2017: 19).

Yelboğa el-Ömerî, Anûk'u zorla sultan ilan ettirdikten sonra askerleri ile birlikte savaşmak için harekete geçti. Sultan Şaban'ın ordusu karşısında fazla dayanamayan Yelboğa el-Ömerî'nin birlikleri grup grup dağılmaya başlayınca Yelboğa el-Ömerî'nin de kaçmaktan başka çaresi kalmadı (el-Makrîzî, III/I, 1975: 135). Yakalanıp Kal'atu'l-Cebel'de hapsedilen Yelboğa el-Ömerî'den oldukça korkan memlûkleri Sultan'dan Yelboğa el-Ömerî'nin kendilerine teslim edilmesini istediler (el-Makrîzî, III/I, 1975: 136; Ayaz, 2007: 94). Sultan emirlerin bu isteğini kabul ederek Yelboğa el-Ömerî'yi hapisneden çıkarttı. Ona binmesi için bir at getirildi. Ata tam bineceği sırada memlûku olan Karademir ortaya çıkarak bir kılıç darbesiyle Yelboğa el-Ömerî'nin başını gövdesinden ayırdı. Diğer memlûkler ise Yelboğa el-Ömerî'yi parçalara ayırana kadar ona kılıçlarıyla saldırdılar (el-Makrîzî, III/I, 1975: 136-137; İbn Habîb, 1986: 301; İbn Dokmâk, 418-419; Ayaz, 2007: 437-438; Steenbergen, 2011: 437-438; Akyurt, 2017: 21-22). Böylece Memlûk Devleti'nin büyük emirlerinden biri olan Yelboğa el-Ömerî 14 Aralık 1366'da katledilerek tarih sahnesinden çekilmiş oldu. Frenklerin muhtemel diğer saldırılara karşı koyabilmek amacıyla Memlûk deniz kuvvetlerini güçlendiren ve yeni bir donanma vücuda getiren Yelboğa el-Ömerî'nin bu şekilde katledilmesi, Frenklere karşı geniş çaplı bir sefer icra edilememesine neden oldu.

SONUÇ

Sultan el-Eşref Halil'in (1290-1293) 1291 yılında Akkâ'yı ve hemen ardından Saydâ, Beyrut gibi önemli liman kentlerini Haçlıların elinden alması onların bu kentlerde gerçekleştirdikleri ticarî faaliyetlerini sekteye uğratmış ve bu durum Avrupa'da büyük yankı uyandırmıştı. Haçlılar hem Memlûklerden intikam almak hem de Memlûk topraklarındaki önemli liman kentlerini tekrar ele geçirmek adına, büyük çaplı bir hazırlığın ardından İskenderiye Baskını'nı gerçekleştirmişlerdir.

Haçlılar tarafından gerçekleştirilen bu baskın bir Haçlı seferi niteliğindedir. Zira tarih kitaplarında genel olarak sekiz Haçlı seferi olduğu zikredilmektedir. Fakat klasik Haçlı seferleri sonrasında düzenlenenler ise tarih kitaplarında hak ettikleri değeri bulamamışlardır. İşte bunlardan birisi de 8 Ekim 1365 tarihinde gerçekleştirilen Haçlı Seferi'dir. Bu saldırı karşısında Memlûk Devleti'nin

en önemli ticarî liman şehirlerinden biri olan İskenderiye’de taş üstünde taş kalmamış ve şehir bir daha eski ekonomik canlılığına asla kavuşamamıştır. Frenklerin saldırısına karşılık olarak Sultan Şaban onların Memlûk topraklarında yaptıkları ticarete ambargo uygulayıp Mısır’da bulunan manastırlardaki Patrik ve Hıristiyanların mallarına da el koymuştur.

İskenderiye Baskını ile alakalı önemli hususlardan biri de Memlûk devlet ricalinin ihmalkârlığıdır. Şöyle ki; Haçlıların bir saldırı hazırlığında olduğu haberi Sultan ve Yelboğa el-Ömerî’ye bildirilmesine rağmen bu haberin üzerinde durulmayarak gerekli tedbirlerin alınmaması İskenderiye şehrinin ve halkının böyle bir felaketle karşılaşmasında Memlûk devlet adamlarının ihmalkârlıkları ve rolü olduğunu göstermektedir. Bu elim saldırı ile birlikte Memlûk hudutlarının korunabilmesi için sadece kara gücünün yeterli olmadığı anlaşılmış, Sultan Şaban’ın onayını alan Yelboğa el-Ömerî yapımı ile kendisinin ilgilendiği savaş gemileri inşa ederek tam anlamıyla bir donanma vücuda getirmiştir. Böylelikle uzun zamandır ihmal edilen Memlûk donanmasına yeniden can verilmiştir. Fakat Yelboğa el-Ömerî’nin, Sultan Şaban’a isyan etmesi ve akabinde öldürülmesi Frenklere karşı bir sefer icra edilememesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağır, A. M. (2004). *Memlûk Tarihçilerine Göre Sultan Kalavun Dönemi Siyasî Olayları*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Ağır, A. M. (2015). *Memlûklarda Ticaret*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ağır, M.-Solak, K. (2013). Memlûk Devleti’nin Doğu Akdeniz’deki Önemli Siyasî Faaliyetleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 14, 107-127.
- Akkuş, Y. F. (2015). İskenderiye’de Venedik Ticareti, Konsolosları ve Fondacosu. *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2/2, 19-36.
- Aktan, A. (1999). Memlûk-Haçlı Münasebetleri. *Belleten*, LXIII/237, 411-452.
- Akyurt, S. (2017). *Sultan el-Melik el-Eşref Şaban Döneminde Memlûk Devleti (1363-1377)*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Altan, E. (2003). *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*. Ankara: TTK.
- Altan, E. (2013). Yafa. *DİA*, 43, 171-174.
- ’Âşûr, S. F. (1994). *el-’Asr el-Memâlikî fî Mısır veş-Şâm*. Kahire: Mektebe el-Anglo el-Mısriyye.
- Ayaz, F. Y. (2016). *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri Kıbrıs’ta İlk Türk Hâkimiyeti*. Ankara: TTK.
- Ayaz, F. Y. (2007). Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emîrlerinden Yelboğa el-Ömerî (ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/1, 81-100.
- Ayönü, Y. (2014). *Selçuklular ve Bizans*. Ankara: TTK.
- Bahît, Fâiz Ali. (2015). Mısır’a Uygulanan Haçlı Ekonomik Ambargosu Karşısında Çerkes Memlûkleri. (çev. F. Akkuş Yiğit vd.). *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırma Dergisi*, 1/1, 125-138.
- Brinner, W. M. (1963). The Significance of The Harâfîsh And Their Sultan. *Journal of The Economic And Social History of The Orient*, 4, 190-215.
- Buharalı, E. (1995). Kıbrıs’ta İlk Türkler veya Kıbrıs’ın Memlûk Hâkimiyetine Girişi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 95, 82-120.
- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu Türkleri*. (çev. Yıldız Moran). İstanbul: E Yayınları.
- Clot, A. (2005). *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır’ı (1250-1517)*. (çev. Turhan İlğaz), İstanbul: Epsilon.
- De Joinville, J. (2002). *Bir Haçlının Hatıraları*. (çev. Cüneyt Kanat). Ankara: Vadi.
- Demirkent, I. (1994). Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri. *Tarih Dergisi*, 35, 66-67.

- Demirkent, I. (1996). Haçlılar. *DİA*, 14, 525-546.
- Dikici, R. (2013). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- el-Makrîzî, Takıyyuddîn Ahmed (1975). *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*. III/I. thk. Sa'îd 'Âbd el-Fettâh 'Âşûr. Kahire: Dâr el-Kutub.
- el-Makrîzî, Takıyyuddîn Ahmed. (Basım Yılı Belirtilmemiş). *Kitâb el-Mevâ'iz vel-İ'tibâr bi-Zikr el-Hıtat vel-Âsâr*. I. Basım Yeri Belirtilmemiş: Yayınevi Belirtilmemiş.
- Emecen, F. (1989). Akkâ. *DİA*, 2, 265-167.
- en-Nuveyrî, Muhammed b. Kâsım (1970). *Kitâb el-İlmân fi mâ Ceret Bihi el-Ahkâm vel-Umûr el-Makziyye fi Vaka't el-İskenderiyye*. II. thk. 'Azîz Süryâl 'Atiyya. Haydarabad: Yayınevi Belirtilmemiş.
- es-Seyyid, S. M. (1997). Harfûş. *DİA*, 16, 165-167.
- Fuess, A. (2001). Rotting Ships and Rased Harbors: The Naval Policy of The Mamluks. *Mamlûk Studies Review*, V, 45-71.
- Gani, B. E. (2012). Memlûk Deniz Kuvvetleri. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Gani, B. E. (2020). Memlûkler Döneminde Mısır'da Gayrimüslimlerle İlgili Yaşanan Toplumsal Hadiseler Ve Onlara Karşı Uygulanan Müeyyideler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/2, 589-622.
- Holt, P.M. (1999). *Haçlılar Çağı II. Yüzyıldan 1517'ye Kadar Yakınoğu*. (çev. Özden Arıkan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İbn Dokmâk, İbrahim b. Muhammed (Basım Tarihi Belirtilmemiş). *el-Cevher es-Semîn fi Siyer el- Hulefâ ve el-Mulûk ve es-Selâtin*. thk. Sa'îd 'Abd el-Fettâh 'Âşûr. Basım Yeri Belirtilmemiş: Yayınevi Belirtilmemiş.
- İbn Habîb, 'Umar b. Hasan (1986). *Tezkiret en-Nebîh fi Eyyâm el-Mansûr ve Benîh*. thk. M. Muhammed Emin-Sa'îd 'Abd el-Fettâh 'Âşûr. Kahire: el-Hey'et el-Mısriyye el-'Âmme lil-Kitâb.
- İbn Hacer, el-'Askalânî. (1997). *ed-Durer el-Kâmine fi A'yân el-Mi'e el-Sâmine*. II,IV. thk. 'Abd el-Varîs Muhammed 'Ali. Beyrut: Dâr el-Kutub el-'İlmiyye.
- İbn İyâs, Muhammed b. Ahmed (1983). *Bedâi ez-Zuhûr fi Vakâi ed-Duhûr*. I/II. thk. Muhammed Mustafa. Kahire: el-Hey'et el-Mısriyye el-'Âmmelil-Kitâb.
- İbn Kadı Şuhbe, Takıyyuddîn Ebû Bekr (1994). *Târih İbn Kadı Şuhbe*. II. thk. Adnan Dervîş. Basım Yeri Belirtilmemiş: Yayınevi Belirtilmemiş.
- İbn Kesîr, 'İmâded-Dîn Ebî'l-Fidâ (1998). *el-Bidâye ven-Nihâye*. XVIII. thk. 'Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Turkî. Kahire: Hicr lil-Tibâ'a ven-Neşrvet-Tevzî' vel-İ'lân.
- İbn Şâhin, Zeyneddîn 'Abdulbâsîd b. Halil (2002). *Neyl el-Emel fi Zeyl ed-Duvel*. I/I. thk. 'Umar Abd es-Sellâm Tedmurî. Sayda-Beyrut: el-Mektebe el-'Asriyye.
- İbn Tağrıberdî, Ebû'l Mehâsin Cemâleddin Yusuf (1992). *en-Nucûm ez-Zâhire fi Mulûk Mısır vel-Kahire*. XI. thk. Muhammed Hüseyin Şemseddîn. Beyrut: Dâr el-Kutub vel-İlmiyye.
- Kanat, C.- Burçak, D. (2015). *Sorularla Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe.
- Komnene, A. (1996). *Alexiad*. (çev. Bilge Umar), İstanbul: İnkilap.
- Kuşçu, A. D. (2013). *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*. Ankara: TTK.
- Ostrogorsky, G. (1986). *Bizans Devleti Tarihi*. (çev. Fikret Işıltan). Ankara: TTK.
- Özbek, S.-Çıplak, E. (2017). Memlûkler ve Haçlılar Arasındaki Anlaşmalarda On Yıl Kuralı. *Türk Tarihine Dair Yazılar II*, Ankara: Gece Kitaplığı, 57-70.
- Pedani, M. P. (2002-2003). The Mamluk Documents of the Venetian State Archives: Historical Survey. *Quarderni di Studi Arabia*, 20/21, 133-146.

- Runciman, S. (1986). *Haçlı Seferleri Tarihi*. I. (çev. Fikret Işıltan). Ankara: TTK.
- Runciman, S. (1992). *Haçlı Seferleri Tarihi*. II,III. (çev. Fikret Işıltan). Ankara: TTK.
- Steenbergen, J. V. (2011). On the Brink of New Era? Yalbughâ al-Khâsskî (d. 1366) and the Yalbughâwiyah. *Mamlûk Studies Review*, XV, 117-152.
- Steenbergen, J. V. (2009). The Alexandrian Crusade (1365) And The Mamlûk Sources Reassessment of The Kitâb al-İlmân of An-Nuwayri Al-İskendarânî (D.A.D. 1372). *Orientalia Lovaniensia Analecta*, 3/125, 123-137.
- Şeşen, R. (2013). *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*. İstanbul: Yeditepe.
- Şeşen, R. (2013). *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyûbî*. İstanbul: Yeditepe.
- Şeşen R. (2009). *Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)*. İstanbul: İsar.
- Şeşen. R. (2007). *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler, Memlûklar (1193-1260)*. İstanbul: İSAR Vakfı.
- Taneri, A. (1997). Hârizmşahlar. *DİA*, 16, 228-231.
- Yâkût el-Hamevî, Şihâbed-Dîn Ebû 'Abdullâh (1965). *Kitâb Mû'cemel-Buldân*. II, III. thk. H. Ferdinand Wüstenfeld. Tahran: Mektebeel-Esedî.
- Zengin, M. (2019). Sultan Selâhaddîn Sâlih Döneminde Memlûkler. *Tarih Okulu Dergisi*, 12/XXXIX, s. 313-332.
- Zengin, M. (2018). Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (6 Ağustos 1341-10 Ocak 1342). *Turkish Studies*, 13/8, s. 217-230.